

A TEST TEOLÓGIÁJA

BÍRÓ László*

Köszöntse az Ünnepeletet születésnapja alkalmából a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet 'A család élte a társadalmat' címmel 2013. október 17-én, Budapesten tartott konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

* * *

Tisztelt Államtitkár Úr, Tisztelt Főigazgató Úr!
Kedves Igazgató Úr és kedves Egybegyűlte!

Az imént Farkas Péter igazgató úr bevezetőjében utalt a Család Pápai Tanácsa által most harminc éve kiadott Családjogi Chartára. Hadd említsem meg, hogy ez a dokumentum szorosan kapcsolódik az ENSZ által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához. Ezt fontos tudni azért is, mert egy Vatikánban megjelent anyagot sokan hajlandók azzal félretenni, hogy ez egy vallásos dokumentum. Pedig nem az, pontosan az a szerepe, hogy a család jogait levezesse az emberi jogokból.

Körülbelül egy hete volt egy konferencia a Családjogi Chartáról a Pázmány Egyetemen, ezen részt vett Jean Lafitte püspök úr, a Család Pápai Tanácsának titkára. Elmondta, úgy tűnik, mintha a Charta a Vatikán legtitkosabb dokumentuma lenne. Valóban, a konferenciánkra fölkért előadók mind elmondták, hogy mielőtt megkapták a felkérést, nem vették még kezükbe a Chartát. Ez tehát tényleg egy olyan dokumentum, amelyet sikerült titokban tartani, holott a nemzet jövőjének alakulása szempontjából nagyon fontos, hogy mennyire sikerül a polgári jogszabályokat, a törvényeket összhangba hozni a Családjogi Chartával.

Más a helyzet mostani előadásom témájával, a test teológiájával. Boldog II. János Pál pápa szerdai általános kihallgatásokon mondott mintegy 121 beszéde magyarul a Kairosz kiadónál jelent meg. Két könyvben olvasható. Az egyik

* Tábori püspök, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Családbizottságának elnöke.

2008-ban,¹ a másik 2009-ben² jelent meg, mindegyik a test teológiájával foglalkozik. Farkas Péter igazgató úr arra kért, hogy erről beszéljek, és ezt örömmel teszem, de azt nem merem mondani, hogy most megismerjük a test teológiáját, rövid pár perc alatt csak egy pici ízelítőt tudok adni belőle. Egy teológus úgy értékelte, hogy ez a beszéd sorozat egy időzített bomba a 21. század hajnalán. Tehát ha fölfedeznénk ezt a dokumentumot, akkor valami egészen új történe azzal, ahogyan a testet szemléljük, ahogyan a testről beszélünk. Látszólag ugyanis óriási szakadék van a sokféle gondolkodásmód között. A két pólus egyike a test megvetője – ide az Egyházat szokták besorolni –, a másik pedig a test igenlője.

De mielőtt Boldog II. János Pál pápának a szigorúan a test teológiájára vonatkozó alapvető tanításáról beszélnék, hadd hozzak ide egy későbbi pápai megnyilatkozást. XVI. Benedek pápa első, a „Deus Caritas est”, az „Isten a szeretet” kezdetű enciklikájában, az első fejezetben sok oldalt szentel a tulajdonképpeni test teológiájának, ahogyan ő látja. Valójában az éroszról beszél, Nietzsche szavával polemizál. Nietzsche ugyanis azt mondta, hogy az Egyház meg akarta mérgezni az éroszt, de az érosz nem halt bele, az Egyháznak pusztán csak megbetegítenie sikerült. Ezt a vélekedést nagyon sokan idézik, és sokan úgy gondolják, hogy az Egyház tényleg ezt tette. Benedek pápa pedig – most nem fejthetem ki ebben a rövid előadásban – hosszan kifejti, hogy mi is történt az érosszal. Tudniillik a kézzel fogható bizonyíték Nietzsche gondolata mellett az, hogy az Ószövetségben kétszer fordul elő az „érosz” szó, az Újszövetségben meg egyszer sem. Lám-lám, tényleg igaz, a Biblia kiirtotta az éroszt az ember világából.

Mi van e mögött? Miért irtotta ki a Bibliából az érosz szót, de nem a tartalmát? Akik picit jártasabbak a kultúrtörténetben, tudják azt, hogy a pogány népeknél az érosznak nagy kultusza volt, egészen a templomi kultuszig elmenően, párosult a termékenység kultuszával is. A pogány népek azt látták benne, hogy az érosz extázisában az ember mintegy felemelkedik az istenséghez. Ezért biztosítottak kultikus kéjnőket is, hogy megélhessék az istennel való egység örömet. Erre aztán sokan nagyon szívesen vállalkoztak, hogy ezt az istennel való egység örömet megéljék. Csak arra nem figyeltek, hogy a szentély körül alkalmazásban lévő hölgyek éppen tárgyakká váltak.

Az érosz szónak a Bibliából való kihagyása mögött egyrészt a politeizmus veszélyének elkerülése van – hosszan lehetne erről beszélni –, ugyanis ha egy ilyen kultusz, istentisztelet van, az emberek szívesen fognak odamenni, és hódolni a termékenység-istennek. Másrészt pedig az ókori vallásosság, meg a bib-

¹ II. JÁNOS PÁL: *A test teológiája – Audienciabeszédek a Vatikánban*. Fordította: Juhász Gábor Tamás. Budapest, Kairosz, 2008.

² II. JÁNOS PÁL: *A férfi és a nő eredeti egysége – A test teológiája*. Fordította: Juhász Gábor Tamás. Budapest, Kairosz, 2009.

liai vallásosság tisztán látta az ember antropológiai vonatkozását, azaz, hogy az ember kerül megalázott állapotba. Ezért a Biblia az érosz szót messzire kerülte, de nem akarta megmérgezni és eltüntetni az éroszt az emberek életéből. Az érosz szót lecserélte agapéra, így az érosz nemes tartalma a Bibliában végig jelen van.

A Bibliában ott van az Énekek Éneke, ez nem más, mint egy lakodalmi köszöntő verssorozat, a szerelemnek a megéneklése. Ott van Ozeás könyve, ebben néha szinte naturalista módon beszél Istennek a szenvedélyes szeretetéről az ember iránt. Drámai képpen írja le, hogy a vőlegény menyasszonya elcsatangol, de a vőlegény egyszer csak megtalálja az elcsatangolt menyasszonyt az út szélén. Elmondja, hogy hogyan mosdatja föl, teszi tisztává ezt a hölgyet, és teszi újra menyasszonyává. Az ozeási szöveg, meg más szövegek is arról beszélnek, hogy az Isten féltékeny szeretettel szereti az embert. Itt már az Istennel való egység misztikája jelenik meg. Az ókor jól látta: az emberben ott a vágy, hogy – akárcsak a vőlegény a menyasszonnyal – találkozzon az istenével. A szerelemben valami végtelen nyitottság van jelen. És a mi hívő gondolkodásunkban az Eucharishtiában valósul meg Isten és ember végleges találkozása, kölcsönös teljes önátadása. Tehát nem használja a szót, de nem akar szakítani a tartalommal. Ennyit arról, ahogyan Benedek pápa az érosz jelenlétét látja a Bibliában.

De mit hangsúlyoz Boldog II. János Pál pápa a test teológiájában? Mitől olyan időzített bomba ez? II. János Pál pápa a testet a szimbólumok világába helyezi. Az Egyházra általában úgy tekintünk, hogy annyira a lélekkel van elfoglalva, hogy elfelejti az ember testi dimenzióját, annyira a lélekkel foglalkozik, hogy a testet egyszerűen a lélek börtönének tekinti. És várjuk azt a boldog pillanatot, amikor a lélek kiszabadul a testből, és végre a lélek megkezdheti az örök életet. A II. János Pál-i teológia beleállítja a testet a kozmoszba. Ahogyan a teremtet világ a mi gondolkodásunkban Isten szépségét mutatja be – noha csak a töredékét –, ugyanígy a test is jele az Isten gazdagságának. Sőt az Isten belső életének. Ugyanígy a lelki valóság csak a fizikai külső által tud megjelenni. Tehát a testet II. János Pál pápa úgy mutatja be, mint a lélek szimbólumát, mint a lélek szentségét.

A katolikus gondolkodás szerint a szakramentalitásban mindig ott van az anyag, ami a lelki tartalmat fejezi ki. A keresztelőnél a víz tisztít, életfakasztó, s amit jelez, azt hozza létre. A test a léleknek a jele. A léleknek a jele, tehát a kettőt együtt kell szemlélni. Amikor az Úristen megalkotja a mindenséget, újra meg újra refrénként jelenik meg: *és látja Isten, hogy minden, amit alkotott, jó*. II. János Pál azt mondja: a test annyira jó, hogy még föl se fedeztük. Ez a problémánk nekünk a testtel. Tehát a keresztény gondolkodás nem a test ellen beszél, hanem arra buzdít, hogy fedezzük fel, végre jussunk el hozzá. A test nem a lélek börtöne, hanem a lélek kifejeződése. Minden igaz szerelem megéli, hogy a lélek kifejeződése a test.

II. János Pál pápa szerint észre se vesszük, hogy mennyire érzékies vallás a kereszténység:

- Isten alkotja meg az ember testét, az ő női, férfi mivoltát. Önmagában egyiknek a léte sem áll szemben az Istennel.
- A megtestesülés titkában azt szemléljük, hogy az örök Ige, akiben teremtetett minden és fönnáll minden, emberi testet vett föl. Ez azt jelenti, hogy az Istentől nem idegen a test, vagy ahogyan II. János Pál pápa fogalmazza egy más helyütt: a megtestesülés óta az idő Isten dimenziója is. Ugyanígy lehet mondani, hogy a megtestesülés óta a test Isten dimenziója is, tehát nem vele szembenálló valóság.
- A Szentlélek mindig a testen keresztül valósítja meg működését a szentségekben. A gyerekek a fejét öntjük le keresztvízzel, bérmlásnál azt kenjük meg krizmával, a haldoklót is, beteget is ott kenjük meg krizmával, a nyelv kell a gyónáshoz, tehát az ember testi valósága ott van a szentségek működésében. A test nélkül a szentségek nem tudnak működni.

II. János Pál pápa fontos gondolata: van a teremtés, mint jel, ez utal Isten szeretetére, belőle meg lehet Istent ismerni. Ott van a testi valóság, ami a lelket fejezi ki, sőt II. János Pál pápa azt is hangsúlyozza, hogy a keresztény misztikában a testi egyesülés a férfi és a nő különbözősége miatt olyan egységet hoz létre – és csak ez tud olyan egy egységet létrehozni, amely tükrözi a szentháromságos Isten belső kapcsolatát –, ahol az Atya adja magát a Fiúnak, a Fiú az Atyának, a kettő a Szentléleknek és viszont. Ez egy minden fantáziát meghaladó egység, nincs most arra lehetőség, hogy ezt hosszan kifejtsem.

A férfi és a nő, és csak a férfi és a nő egyesülése tükröz abból a valóságból valamit, amely az egész teremtést hordozza: Isten belső életét. Itt okoz problémát a gender, meg az azonos neműek kapcsolata. Ezek nem tudják olyan minőségben hordozni, bemutatni Isten belső életét, mint ahogyan a különmeműség, mert a különmeműség mindig egy új minőséget hoz létre. Ahol hiányzik a nemek különbözősége, ott nincs apaság és anyaság a szó igazi értelmében. Tehát a keresztény gondolkodásban ez a különbség, amit a test hordoz, egy új minőségi egységnek a garanciája. Ugyanakkor tehát egyrészt a test, mint szimbólum, bemutatja Istennek is a belső világát, másrészt bemutatja az efezusi levél ötödik fejezete szellemében, hogy Jézus Krisztus, a vőlegény Jézus Krisztus hogyan viszonyul a menyasszonyegyházhoz: Krisztus vőlegényként szereti a menyasszonyegyházat. Az egész Ószövetségtől kezdve a Jelenések Könyvéig végigvonnul ez a kép, a jegyesség képe, mint Isten és ember kapcsolatának a képe, és ez is ott rejlik a test teológiájában.

Boldog II. János Pál pápa szerint a 20. század azt tekintette feladatának, hogy megfossa önmagát a keresztény szexuális etikától. A 21. feladata, hogy visszakövetelje azt. Másutt azt mondja: a nemek communiója az emberi etika

és kultúra legfontosabb alapja. Amilyen a házasság és a család, olyan a kultúra. A szexuális erkölccsel kapcsolatos zavar egy nagyobb veszélyt foglal magába: összezavarja az emberi egzisztencia fő útjait, az ember teljes lelki beállítottságát. Amikor a szexuális egyesülés a szeretetre és az életre irányul, akkor olyan családot és kultúrát épít, amely a szeretet és az élet igazságát éli. Ha a szexualitás az élet és a szeretet ellen irányul, akkor a halál kultúráját eredményezi. Végül hadd idézzem szó szerint: „Új teológiára van szükség, amely távol a prűd tiltásoktól elmagyarázza, hogy a szexuális etika hogyan felel meg tökéletes módon szívünk legmélyebb, a szeretet és az egység iránti vágyainak. Visszatérni Isten eredeti tervéhez, az egység kapcsolatához, az egyetlen megfelelő kiindulási pont.”

Zárójelben hadd jegyezzem meg: a széles tömegek tudatában úgy él, hogy az apáca, a pap nem házasodik, mert azt csúnyának tartja és lenézi. Másról van itt szó. A cölibátus vállalása nem a szexualitás lenézése, hanem a szexualitás felemelése. Ha a vallástörténetet nézzük, az ember mindig azt adta oda az Istennek, ami számára a legnagyobb érték: a földművelő a termésének a zsongéját, az állattartó ember az elsőszülött állatát. A keleti vallásokban és az Európában elterjedt kereszténységben a szexualitás, az élet, a házasság, a család olyan érték, amiről az ember Isten kedvéért lemondhat. Komoly szerzők szokták is mondani, hogy a tisztaság, a cölibátus becsülete határozza meg egy társadalomban a házasság sorsát is. Csak nem látjuk ezt így szinkronban együtt.

Még egy dolgot hadd mondjak II. János Pálnak a teológiájához. II. János Pál pápa nagyon szépen elemzi a teremtés elbeszélést. A velem egyidősek jól emlékeznek arra az időre, amikor a teremtés-elbeszélés csak a Ludas Matyi témája volt. Ezek az ősi archaikus elbeszélések rengeteg üzenetet hordoznak. II. János Pál pápa az Ádám és Éva történetének három elemét emeli ki. Azt mondja: az emberiség három mély sokkjáról, vagy élményéről van szó. A magányról, a társról, és a mezítelenségről.

Hogy jelenik meg a magány a teremtés-elbeszélésben? Az Úristen ünnepélyességgel megállapítja: nem jó az embernek egyedül lennie. Hát akkor segítsünk rajta. Odavezeti hozzá az állatokat, válasszon magához illő segítőtársat. Aztán szépen elmondja, hogy Ádám nevet ad az állatoknak. A névadás nem az volt annak idején az Ókorban, mint ma, hogy elővesszük a keresztnév listát, aztán azt a nevet, amelyet a gyerekek adni akarunk, vagy elfogadja az anyakönyvvezető, vagy nem, hanem a névvel ki akarták fejezni a személyt, annak küldetését, élete jelentőségét. Sok bibliai névnek van ilyen értelme, üzenete. Ádám nevet adott az állatoknak, és megismerte őket, de egyik se lett társa neki. Pedig mindegyik állat ugyanúgy a földből való, mint ő maga. Miért nem lett neki egyik sem társa? Mert nem találta meg benne azt, ami saját magában megvan. Az Isten rálehelte az életnek lehetőségét, azt a szikrát. Tehát ha az ember a másokban csak a testet nézi – az állat anyagában ugyan olyan, mint az ember –,

de igazi társ nem tud lenni, akkor kapcsolatát állati szinten éli meg, hisz a lélekkel nem törődik. Tehát a lelketlen testi egyesülés nem szabadítja meg az embert magányától.

Az Úristen Ádámra mély álmot bocsájt. Amíg az ember alszik, Isten cselekszik és kiveszi az oldalbordát, megteremti Évát. Ádám fölujjong: ez már csont az én csontomból, hús az én húsemből. Csont, vagyis van benne ugyanúgy szilárdság, mint bennem, és hús, ugyanúgy vágyak és hajlamok irányítják, mint engem. Ez már társ. Ez már ugyanaz, mint én. És megismerte Évát, közösségbe került vele.

A teremtés-történet leírja, hogy Ádám és Éva észreveszi, hogy mezítelenek. Ez a közlés nagyon lényeges, mert a szexualitika mélységébe vezet el. Miről is van itt szó? Ha valamelyik szülő bemegy a fürdőszobába, mikor gyereke fürdik, a gyerek nem jön zavarba, mert édesanyja, édesapja őt szereti, nem a testét bámulja. Ugyanígy, ha az egyik házastárs akkor lép a fürdőszobába, amikor a másik fürdik, a fürdőző nem jön zavarba, mert a másik őt szereti, nem a nemi szervét nézegeti. Említhetnénk a pornográfia és a művészi akt közötti különbséget is: az egyik az egész ember szépségét szemlélteti, ebbe beletartoznak a nemi vonások is, a másik meg a nemi szervekre koncentrálna. Orvosnál hasonló a helyzet. Ha olyan nyit be hozzám, amikor zuhanyozok, akihez nincsen közöm, akkor ösztönösen tudom, mit kell tennem. Már az ősi archaikus képekben – és az Ószövetség első lapjánál tartunk –, ott van a testnek és a szexualitásnak az a mély látása, amely sokkal több, mint amit ma mondanak róla. Ez a látás hordozza az efezusi levél szavát: „Felette nagy titok ez.”

Ezzel a néhány gondolattal is szeretném azt érzékeltetni, hogy az Egyház nem a test ellen hadakozik. A test teológiája meghív bennünket a test mélyebb megértésére, óv bennünket egy redukált emberképtől, amelyből hiányzik az ember lényeges, láthatatlan dimenziója: a lélek.